

родно-економічних умов виробництва, що стосовно сільськогосподарського виробництва мають об'єктивний характер.

Відмінності між диференційною рентою I та II зумовили порядок їх утворення. Диференційна рента I утворюється на основі того рівня технологій виробництва сільськогосподарської продукції, який взято за базовий період, а диференційна рента II – на основі тих змін в умовах виробництва, які відбуваються в наступні роки. Тому цю диференційну ренту спочатку одержують орендарі землі, оскільки діє орендний договір, де включена диференційна рента I.

При укладанні нового орендного договору землевласники включають у загальну суму орендної плати і цю форму ренти, внаслідок чого вона стає рентою I. Але протягом дії нового орендного договору знову відбуваються зміни в технологіях виробництва сільськогосподарської продукції, що призводять до змін в умовах виробництва й утворення диференційної ренти, надлишок якої і є рентою II. І так весь час.

Диференційна рента може утворюватися і на гірших ділянках землі, якщо вони були гіршими внаслідок нестачі вологи, але на них була проведена зрошувальна меліорація. Тоді гіршими ділянками стануть ті землі, які раніше належали до земель середньої родючості. Цей процес розвитку безконечний, і головним тут є не абсолютна, а відносна родючість ґрунтів за будь-якого рівня розвитку продуктивних сил.

Література

1. Павлишенко М.М. Товарне виробництво і закономірності його розвитку. – Львів, 1998. – С. 69-72.
2. Політична економія: Навч. пос./ За ред. К.Т. Кривенка. – К.: Вища шк., 2001. – С. 95-96.
3. Емельянов А.М. Дифференциальная рента на землю в социалистическом сельском хозяйстве. – М.: Экономика, 1965.
4. Логвинов Л.Д. Дифференциальная земельная рента и экономика колхозов. – М.: Экономиздат, 1963.
5. Пасхавер Б.И. Рентные проблемы в СРСР. – К.: Дніпро, 1972. – 246 с.
6. Диференційна рента і ціноутворення в соціалістичному сільському господарстві/ За ред. В.С. Петрова. – Львів: Вища шк., 1976. – С. 163-177.
7. Седышев Ю.А. Дифференциальная рента и выравнивание экономических условий хозяйствования колхозов. – М.: Экономика, 1966. – С. 192-195.

УДК 339.9

Доц. С.С. Гринкевич, канд. екон. наук;
магістрант О.Ю. Сало – Львівська КА

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ "ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ" ПІДПРИЄМСТВ

Висвітлено теоретичні засади щодо визначення категорії "ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємств", розглянуто показники ефективності ЗЕД підприємства.

*Assoc. prof. S.S. Grynkevych; undergraduate O.Yu. Salo –
L'viv commercial academy*

Approaches of definition of the essence of economic category 'effectiveness of foreign economy activities' of enterprises

This article considers theoretical principles as for definition of the category 'effectiveness of foreign economy activities of enterprises' and the indicators of FEA of enterprise's effectiveness.

Категорія "ефективність зовнішньоекономічної діяльності" посідає значне місце серед економічних категорій, які характеризують стан та розвиток зовнішньої торгівлі підприємства. Ефективність загалом і ефективність зовнішньоекономічної діяльності зокрема розглядаються в теорії і практиці у площині як держави, регіону, галузі, так і первинної ланки національного господарства. Але в умовах розвитку нових стратегій економічної і соціальної політики України особливу увагу доцільно приділити завданням вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності окремих господарюючих суб'єктів. Джерелом формування ефективності зовнішньоекономічної діяльності держави загалом є процеси, які відбуваються на підприємстві. Важливою умовою успішного функціонування підприємства, де експорт або імпорт є основним видом діяльності, є створення досконалої системи оцінки результатів експортно-імпортних операцій, рівень яких характеризується ефективністю їх здійснення.

На мікрорівні визначенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як А.А. Мазаракі, Н.М. Ушакова, Л.О. Лігоненко, О.І. Кириченко, Г.О. Філатова і зарубіжні, зокрема, російські науковці – І.О. Муравйова, Л.Є. Стровський, В.В. Бокова, О.В. Буреніна, С.М. Попова, Ю.О. Огородніков та ін. Вони досліджували певні підходи щодо визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності на рівні окремого господарюючого суб'єкта або окремої зовнішньоторговельної операції.

Мета цієї статті полягає у визначенні сутності економічної категорії "ефективність зовнішньоекономічної діяльності" підприємств.

Обґрунтування теоретичних засад щодо визначення категорії "ефективність зовнішньоекономічної діяльності" та методики її визначення знаходяться в центрі уваги вітчизняних науковців тривалий час. Головним напрямком наукових розробок першої половини 50-х років ХХ ст. було прагнення уточнити вартісні інструменти, за допомогою яких проводилося порівняння внутрішніх та зовнішньоторговельних цін з метою виявлення відносної ефективності обміну.

Аналіз наукових праць з цієї проблематики дозволив зробити висновок, що ця категорія найчастіше характеризується як ефективність експорту.

Ефективність експорту – це вигідність експорту, яка вимірюється відношенням вартості вивезеного з країни товару в зовнішньоторговельних цінах до його вартості у цінах внутрішнього ринку [2]. Таке визначення є універсальною характеристикою, яку застосовують як для макро-, так і для мікрорівня.

Шляхом здійснення зовнішньоекономічної діяльності держава має досягти реалізації цілого комплексу глобальних цілей – економічних, політичних і соціальних, на відміну від підприємства, основною метою функціонування якого в галузі зовнішньої торгівлі є отримання прибутку від зовнішньоекономічних операцій. На нашу думку, визначення категорії "ефективність зовнішньоекономічної діяльності" доцільно дещо уточнити і формулювати виходячи з характеристики цілей, які переслідує держава і підприємство. Таким чином можливий розподіл визначень категорії "ефективність зовнішньоекономічної діяльності" для підприємства зокрема і держави загалом. Обґрунтування визначення категорії "ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства" доцільно розпочати з вивчення існуючих підходів щодо визначення категорії "ефективність" з метою визначення джерел її формування.

Найпоширенішим підходом щодо визначення сутності економічної ефективності є підхід, який базується на розгляді ефективності як результативності. Таке тлумачення ефективності, яке походить з класичної школи, міцно затвердилося в економічній теорії. Прикладами формулювання визначень ефективності діяльності з застосуванням означеного підходу є такі характеристики: "Під економічною ефективністю функціонування економічних систем прийнято розуміти результативність їх функціонування"; "Ефективність національної економіки зазвичай пов'язують з її метою і розуміють як результативність, повноту досягнення мети" [1].

Є.А. Єрохіна вважає, що на макрорівні варто вивчати не "ефективність", а "ефективності", тому що національна економіка може мати декілька цілей. На думку цього автора, неможливо вимірити порівняльну ефективність економіки різних країн (цілі різні, тому показники не можна зіставити) [3]. Ця думка, на наш погляд, є не зовсім вірною, тому що національна економіка має одну головну мету – постійне поліпшення рівня добробуту населення за умови зменшення соціально-економічних витрат. Ми згодні з тим, що для досягнення глобальної мети треба досягти багатьох цілей, які для кожної країни, залежно від ступеня економічного, політичного та соціального розвитку, є різними. Але все ж таки існує комплекс показників, завдяки яким можна було б проаналізувати розвиток економіки і виявити його ефективність чи не-ефективність.

Ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства – це складна категорія, яка поєднує у собі параметри, що характеризують розвиток внутрішнього та зовнішнього ринків. Для того, щоб показники ефективності давали на практиці правильну відповідь на питання про доцільність реалізації підприємством тих чи інших зовнішньоторговельних операцій, варто правильно обрати критерій ефективності.

Критерієм ефективності зовнішньоекономічної діяльності є максимум чистого доходу від експортних (або, залежно від виду зовнішньоекономічної діяльності, імпорتنих) операцій [5]. Згідно з цим критерієм, варто обирати найліпші варіанти співробітництва з зовнішніми торговельними партнерами. Кількісна оцінка цього критерію здійснюється на основі порівняння сукупно-

го ефекту тих чи інших варіантів зовнішньоекономічного співробітництва підприємства та сумарних витрат, пов'язаних з його реалізацією.

Показниками визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства є показники відносної і абсолютної ефективності експорту, рівень рентабельності експорту.

Цінова (відносна економічна) ефективність – це показник, який визначає додатковий прибуток або втрати від реалізації продукції на зовнішньому ринку порівняно з її реалізацією на внутрішньому ринку. Цей показник розраховується за формулою

$$Ef_{відн} = C_{екс} / C_{внутр}, \quad (1)$$

де: $Ef_{відн}$ – цінова ефективність експорту; $C_{екс}$ – експортна ціна продукції певної товарної групи, розрахована на базі ціни DAF; $C_{внутр}$ – гуртова ціна продукції певної товарної групи на внутрішньому ринку без ПДВ.

За допомогою показника абсолютної ефективності експорту оцінюють співвідношення витрат на виробництво і транспортування продукції, призначеної на експорт, та доходу, отриманого від її продажу на зовнішньому ринку з метою оцінки здатності підприємства забезпечити відтворення підприємства за рахунок проведення зовнішньоекономічної діяльності.

Показник обчислюється за формулою

$$Ef_{абс} = B_{екс} / Z_{екс}, \quad (2)$$

де: $Ef_{абс}$ – абсолютна ефективність експорту; $B_{екс}$ – обсяг доходу (виторгу) від реалізації експортних товарів; $Z_{екс}$ – повні витрати на експорт продукції.

І останній показник, рівень рентабельності експорту, показує скільки прибутку отримано в розрахунку на одиницю витрат при експорті конкретного товару

$$P_{PE} = \frac{C_J^E}{C_E} \cdot 100\%, \quad (3)$$

де: C_J^E – абсолютний ефект від експорту; C_E – собівартість виробництва одиниці товару з врахуванням витрат на здійснення експортної угоди;

Як вже зазначалося, на нашу думку, визначення економічної ефективності варто формулювати, виходячи з мети діяльності, яку повинні реалізувати за певний період часу. Така діяльність є результатом дії певної системи. Економічна ефективність – це характеристика рівня досягнення поставленої мети за конкретний проміжок часу, ступеню отримання запланованого результату діяльності системи з врахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх чинників.

Метою зовнішньоекономічної діяльності підприємства є отримання прибутку від зовнішньоторговельних операцій. На нашу думку, виходячи з означеної мети, ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства можливо визначити як ступінь досягнення максимального обсягу чистого прибутку від зовнішньоторговельних операцій за рахунок оптимізації існуючих сукупних витрат на внутрішньому і зовнішньому ринках [4].

Таким чином, узагальнюючи розглянуті методичні підходи, ефективність зовнішньоекономічної діяльності можна охарактеризувати за ознаками, наведеними в табл. 1.

Табл. 1. Характеристика підходів визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Класифікаційна ознака	Назва показника	Характеристика підходу
1. За видами зовнішньоекономічної діяльності	– ефективність експорту, імпорту, реекспорту, реімпорту	– вигідність здійснення певного виду зовнішньоекономічної діяльності
2. За ступенем обсягу об'єкта дослідження	– інтегральна ефективність	– ефективність зовнішньоекономічної діяльності загалом на підприємстві
	– локальна ефективність	– ефективність комерційних відносин з окремими зовнішньоторговельними партнерами, ефективність зовнішньоекономічних угод
3. За методами оцінки:	– абсолютна ефективність	– ефективність зовнішньоекономічної діяльності, яка підтверджується всією сукупністю показників оцінки
	– відносна ефективність	– ефективність зовнішньоекономічної діяльності, підтверджена вибраним рядом показників оцінки.

Таким чином, категорія "ефективність зовнішньоекономічної діяльності" в економічній літературі зазвичай ототожнюється з ефективністю експорту. Цей підхід є універсальним для визначення ефективності цієї діяльності на різних рівнях господарювання. Виходячи з різниці між цілями, які переслідує підприємство і держава в процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності, доцільно відокремити поняття ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства і держави. Ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства характеризується отриманням максимально можливого розміру прибутку від зовнішньоекономічних операцій за рахунок оптимізації існуючих сукупних витрат на внутрішньому і зовнішньому ринку.

Література

1. Брагинский С.В., Певзнер Я.А. Политическая экономия: дискуссионные проблемы, пути обновления. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера/ За ред. Р. Дяківа. – К.: 2000-703 с.
3. Ерохина Е.А. Развитие национальной экономики: системно-самоорганизационный подход: Автореф. дис. ... д-ра экон. наук. 08.00.01/ Том. гос. ун-т. – Томск, 2000. – 33 с.
4. Філатова Г.О. Теоретичні засади щодо визначення категорії "ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства// Українська наука: сучасне, минуле, сьогодення. – Тернопіль: Підручники і посібники. – 2003, вип. 6. – С. 320-325.
5. Шагалов Г.Л. Внешнеэкономическое сотрудничество СССР в условиях перестройки. Механизм. Прогнозирование. Эффективность/ Под ред. С.С. Шаталина. – М.: Экономика, 1990. – 240 с.